

С.В. Воробйов

*Слухач спеціальності «електронне урядування»
Національної академії державного управління при Президентові України,
Голова Українського громадського об'єднання міжвідомчих
комунікацій у сфері охорони навколишнього природного середовища е-Екологія*

Інноваційні підходи до вироблення державної екологічної політики шляхом впровадження інформаційно – комунікаційної інфраструктури Е-екологія

Анотація. Проаналізовано теоретичні засади інноваційних підходів до побудови та функціонування вітчизняної інформаційно – комунікаційної інфраструктури в сфері екології, природоохорони та природокористування у контексті підвищення якості процесу взаємодії органів державної влади, бізнесу та громадськості. Визначено та охарактеризовано поняття е-Екології, як інформаційно – комунікаційної інфраструктури у сфері охорони навколишнього природного середовища. Надано пропозиції щодо удосконалення інституційно – організаційних і практично - технологічних механізмів взаємодії урядових та неурядових організацій за допомогою сучасних ІКТ.

Ключові слова: державна електронна екологічна політика, електронний уряд, інформаційно – комунікаційна інфраструктура, е-екологія, інформаційна взаємодія.

С.В. Воробьев

*Слушатель специальности «электронное правительство»
Национальной академии государственного управления при Президенте Украины,
Председатель Украинского общественного объединения межведомственных
коммуникаций в сфере охраны окружающей среды е-Экология*

ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ К ОПРЕДЕЛЕНИЮ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ ПОЛИТИКИ ПУТЕМ ВНЕДРЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННО - КОММУНИКАЦИОННОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ Е-ЭКОЛОГИЯ

Аннотация. Проанализированы теоретические основы инновационных подходов к построению и функционированию отечественной информационно - коммуникационной инфраструктуры в сфере экологии, природоохраны и природопользования в контексте повышения качества процесса взаимодействия органов государственной власти, бизнеса и общественности. Определены и охарактеризованы понятия е-Экологии, как информационно - коммуникационной инфраструктуры в сфере охраны окружающей среды. Даны предложения по совершенствованию институционально - организационных и практически - технологических механизмов взаимодействия правительственных и неправительственных организаций с помощью современных ИКТ.

Ключевые слова: государственная электронная экологическая политика, электронное правительство, информационно - коммуникационная инфраструктура, е-экология, информационное взаимодействие.

Sergey V. Vorobyov

*Student specialty "e-government" of
National Academy for Public Administration under the President of Ukraine,
Chairman of the Ukrainian association of interagency
communication in the field of the environment e-Ecology*

INNOVATIVE APPROACHES TO DEVELOP A NATIONAL ENVIRONMENTAL POLICY THROUGH THE INTRODUCTION OF INFORMATION - COMMUNICATION INFRASTRUCTURE OF E-ENVIRONMENT

Abstract. Theoretical foundations of innovative approaches to the construction and operation of the national information - communication infrastructure in the field of ecology, conservation and environmental management in the context of improving the quality of the interaction between government, business and the public. It identifies and describes the concept of e-Ecology as information - communication infrastructure in the field of environmental protection. The proposals for the improvement of institutional - organizational and practical - technological mechanisms of interaction of governmental and non-governmental organizations through modern ICT.

In determining the strategy of ICT in environmental industry officials state - managerial staff obliged to take into account not only the most general trends , but also features areas of activity, which is directed introduction of modern innovation. In other words, the process of implementing ICT innovations in the field of ecology and environmental protection requires obligatory coordinated , organizational and technological measures and coordinated actions of state agencies, local governments, communities and businesses within a specific information environment.

Solve the existing problems in the environmental field can be achieved by the use of innovative approaches and build a complete information - communication infrastructure of environment , natural resources and environmental protection . Moreover , taking into account international experience, interesting is the fact that this community can and should initiate the establishment of such information interrelation , and administrators at all levels must understand that the lack of quality and effective information interaction of government with business or public

Keywords: e-government environmental policies, e-government, information - communication infrastructure, e-ecology, information interaction.

Постановка проблеми. Процес впровадження інформаційно – комунікаційних інновацій у сферу екології та охорони довкілля потребує наукових підходів для вироблення концептуальних положень, побудови базових теоретичних моделей і програмних механізмів з урахуванням міжнародного досвіду, а також прогнозування результатів і наслідків від їх впровадження та експлуатації.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідження щодо впровадження інформаційно – комунікаційних інфраструктур в сферу екології та природоохорони отримали часткове висвітлення у наукових працях. Це, зокрема, дослідження

авторів М. Маклюена (Herbert Marshall McLuhan), Д. Белла (Daniel Bell), О. Тоффлера (Alvin Toffler) та інших. У працях зарубіжних дослідників впровадження інформаційно – комунікаційних технологій (далі - ІКТ) в екологічну галузь аналізується здебільшого, як засіб вирішення екологічних проблем за допомогою електронних ЗМІ, що мають розширити можливості чуттєвого сприйняття світу й поглибити здатність його природного бачення. Цікавий підхід запропоновано німецьким соціологом Ю. Хабермасом (Jürgen Habermas). Він, звертаючись до аналізу постіндустріального суспільства, відзначав провідну роль електронних ЗМІ у здатності привернути увагу світової спільноти не до локальних соціально-політичних, а до глобально-екологічних проблем. На його думку, у такій ситуації комунікативна діяльність цільових електронних ЗМІ, полягатиме в тому, щоб об'єднати людство перед загрозою екологічної катастрофи [1, С.380].

Актуальність теми дослідження обумовлена недостатністю зарубіжних та відсутністю вітчизняних наукових напрацювань з обраних питань і як наслідок, необхідністю розробки теоретико-методологічних, організаційних та інституційних основ організації та функціонування інформаційно - комунікаційної інфраструктури у сфері екології та охорони довкілля, на основі системного аналізу сукупності ідентичних інформаційних інфраструктур в інших галузях, що в свою чергу має велике практичне значення, оскільки використання таких теоретичних розробок надасть змогу підвищити ефективність державної політики у сфері охорони довкілля, раціонального використання, збереження та відтворення природних ресурсів, а також сприятиме виробленню ефективних спільних управлінських рішень, спрямованих на якісне забезпечення суспільних потреб у природоохоронній галузі.

Метою статті є комплексний аналіз інноваційних підходів до вироблення державної екологічної політики за допомогою впровадження сучасних ІКТ у сферу екології та природоохорони.

Виклад основного матеріалу. Для ефективної організації та функціонування відповідної галузевої інформаційно – комунікаційної інфраструктури, необхідно забезпечити:

- державну політику, спрямовану на впровадження сучасних інформаційно-комунікативних інновацій у сферу екології та охорони довкілля;

- активну підтримку інновацій з боку громадськості та бізнесу, у тому числі на громадських засадах;

- взаємодію між представниками органів державної влади, громадськості та бізнесу.

Під час впровадження новітніх ІКТ у сферу екології та охорони довкілля обов'язково потрібно:

- враховувати інтереси органів державної влади, громадськості та бізнесу в їх сукупності;

- реальні можливості вітчизняної інформаційної індустрії в умовах ринкової економіки;

- забезпечення сумісності, взаємодії та інтеграції інформаційних ресурсів на базі сучасних інформаційних технологій, міжнародних стандартів, уніфікованих систем класифікації та кодування інформації незалежно від їхньої галузевої ознаки і форм власності;

- забезпечення комплексного захисту інформаційних ресурсів з використанням сучасних засобів і методів захисту інформації від несанкціонованого доступу, пошкодження, спотворення, руйнування та блокування;

- нові можливості співробітництва Інститутів громадянського суспільства та держави у сфері інформаційних технологій на основі досвіду Канади та Сінгапуру (C2G).

При визначенні стратегії з впровадження ІКТ у природоохоронну галузь, посадові особи державно – управлінського апарату зобов'язані максимально враховувати не тільки загальні тенденції, а й особливості сфери діяльності, на яку спрямовано впровадження сучасних інновацій [2, С. 41]. Іншими словами процес впровадження інформаційно-комунікаційних інновацій у сферу екології та охорони довкілля вимагає обов'язкового проведення скоординованих, організаційно-технологічних заходів і погодження дій органів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадськості та бізнесу в рамках специфічного інформаційного середовища.

За основу пропонується взяти загальноприйняту модель провідних європейських країн «Електронний Уряд»: Уряд – Уряду (G2G), Уряд – Громадянам (G2C), Уряд – Бізнесу (G2B) (Рис.1) [3, С.491]

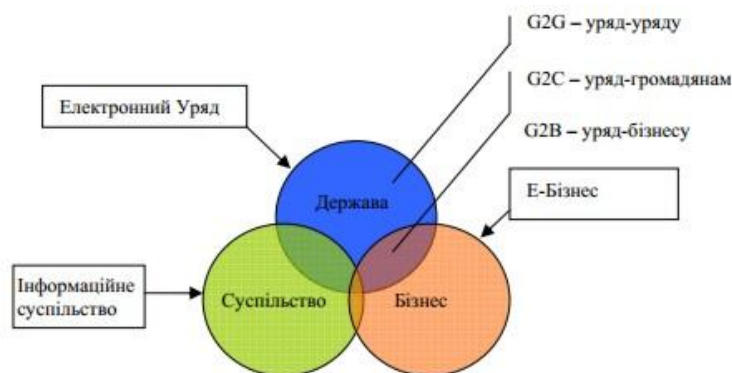

Рис. 1 Модель електронної взаємодії «е-Уряд» [3, С.491]

модернізувавши її до галузевих потреб електронної взаємодії у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Слід врахувати дуже цікавий досвід таких країн, як Сінгапур та Канада, де активно впроваджується окремий вид взаємодії - C2G (громадяни-уряд). Тобто встановлення інформаційних взаємозв'язків може відбуватись також за ініціативи громадськості, адже зрозуміло, що будь-який, окремо взятий, орган державної влади, як монополіст у сфері вироблення державно-управлінських рішень, не завжди зацікавлений навіть у частковій передачі власних функцій іншим суб'єктам.

У даному випадку Інститути громадянського суспільства позиціонуються як дієві партнери держави, які готові брати на себе частину функцій з питань якісного інформаційно-аналітичного та технологічного забезпечення. Впровадження інноваційних інструментів інформаційної взаємодії спільними зусиллями безумовно сприятиме підвищенню рівня якості державної політики як у певній сфері так і у державному управлінні в цілому, разом з одночасною економією бюджетних коштів на їх розробку та впровадження.

Крім того, завдяки впровадженню такого новітнього сектору взаємодії як C2G, майже повністю нівелює корупційний фактор, адже зрозуміло, що громадськість є найбільш не зацікавленою у корумпованості будь – якої діяльності органів державної влади.

Повертаючись до вітчизняного досвіду, нажаль, можна констатувати, що єдиним офіційним документом, який передбачає запровадження ІКТ в сферу

охорони навколишнього природного середовища, є Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 року №386-р [4]. Але цей документ не передбачає чіткого визначення поняття інформаційної інфраструктури в екологічній галузі, а лише визначає мету, базові принципи, стратегічні цілі розвитку інформаційного суспільства в Україні, завдання, спрямовані на їх досягнення, а також основні напрями, етапи і механізм реалізації цієї Стратегії з урахуванням сучасних тенденцій та особливостей розвитку України в перспективі.

З огляду на викладене та враховуючи відсутність ґрунтовних наукових досліджень з даної теми, у роботі пропонується визначити поняття е-Екології, як інформаційно – комунікаційної інфраструктури у сфері екології та охорони довкілля, на основі аналізу загальних принципів побудови теоретичної моделі загальнодержавної інформаційно – комунікаційної інфраструктури е-Уряду, з урахуванням практичного досвіду Інституту громадянського суспільства – громадської організації «Українське громадське об'єднання міжвідомчих комунікацій у сфері охорони навколишнього природного середовища е-Екологія», отриманого під час розробки та впровадження пілотного проекту «Електронна система міжвідомчої взаємодії професійних екологів туЕСО».

При створенні вітчизняної екологічної інформаційно - комунікаційної інфраструктури на загальнодержавному рівні, обов'язково слід враховувати можливість державного фінансування вищезгаданого проекту в кризових умовах, а тому - потрібно залучати до процесів побудови громадські ініціативи та інвестиційні пропозиції від представників бізнес-структур, що в свою чергу забезпечить не тільки реальний економічний, а й соціальний ефект, адже основні переваги від практичної реалізації проекту для всіх зацікавлених сторін (держава, суспільство, бізнес) значно перевищують витрати на його реалізацію, а саме:

для громадян – мати доступ до публічної інформації та одержувати адміністративні послуги через мережу, а також брати безпосередню участь у формуванні і реалізації державної екологічної політики.

для бізнесу – через мережу мати спрощений доступ до органів влади, співпрацювати з ними, що сприятиме покращенню інвестиційного клімату держави і як наслідок забезпечить економічний розвиток країни;

для органів влади – підвищити оперативність, ефективність своєї діяльності з надання адміністративних послуг громадянам та бізнесу.

При побудові теоретичної моделі е-Екології важливим є врахування загальноприйнятих принципів створення і функціонування інформаційної інфраструктури е-Уряду, а саме:

- принцип системності передбачає встановлення зв'язків між структурними елементами інфраструктури, які забезпечують цілісність функцій та проблем управління та діяльності державних органів;

- принцип розвитку (відкритості) враховує можливість перманентного поповнення й оновлення її функцій;

- принцип сумісності означає, що при створенні відповідної інфраструктури у її структурних елементах мають бути реалізовані відповідні інформаційні інтерфейси, завдяки яким вони зможуть взаємодіяти з іншими елементами інформаційного середовища, згідно з установленими правилами;

- принцип стандартизації забезпечує стандартизацію інформаційних систем всередині інфраструктури для мінімізації всіх видів витрат, уніфікації прийомів, методів та інструкцій;

- принцип ефективності означає раціональне співвідношення між витратами на створення повноцінної інфраструктури і цільовими ефектами, досягнутими завдяки її функціонуванню, причому вони можуть мати не тільки грошову форму, а й форму економії часу, підвищення якості та зручності державних послуг;

- принцип нових завдань забезпечує врахування основних технологічних операцій обробки даних, що впливають з потреби забезпечення повноти, вчасності й оптимальності прийняття державних рішень, які раніше не виконувалися через обмежені можливості обміну інформацією;

- принцип надійності передбачає, що інформаційна інфраструктура повинна функціонувати навіть у разі виходу з ладу деяких її структурних елементів;

- принцип безпеки даних означає, що інформаційні ресурси мають бути надійно захищені і при їх безпосередній обробці та зберіганні, і в момент обміну між системами, користувачами, тощо;

- принцип єдиної інформаційної бази вимагає застосування єдиної системи класифікації та кодування одних і тих самих структурних одиниць інформаційної інфраструктури.

- принцип пристосування (адаптації) означає здатність до модифікації та розширення. Більше того, з часом інформаційно – комунікаційна інфраструктура може бути повністю перероблена, але її елементи при цьому можуть зберігатися.

Тобто, вищенаведені принципи – це основні ідеї, начала та засади, відповідно до яких повинна впроваджуватись та функціонувати е-Екологія [5, С.51]. Вони повинні бути закладені в основу розроблення будь-яких механізмів забезпечення розвитку інформаційних інфраструктур у будь-якій сфері, зокрема і у сфері раціонального використання, відтворення та охорони природних ресурсів.

Розглядаючи інформаційно – комунікаційну інфраструктуру у сфері охорони навколишнього природного середовища через призму загальнодержавної системи е-Уряду (Рис.2), можна зробити висновок, що вона повинна бути галузевим структурним елементом вітчизняного інформаційно – комунікаційного середовища.

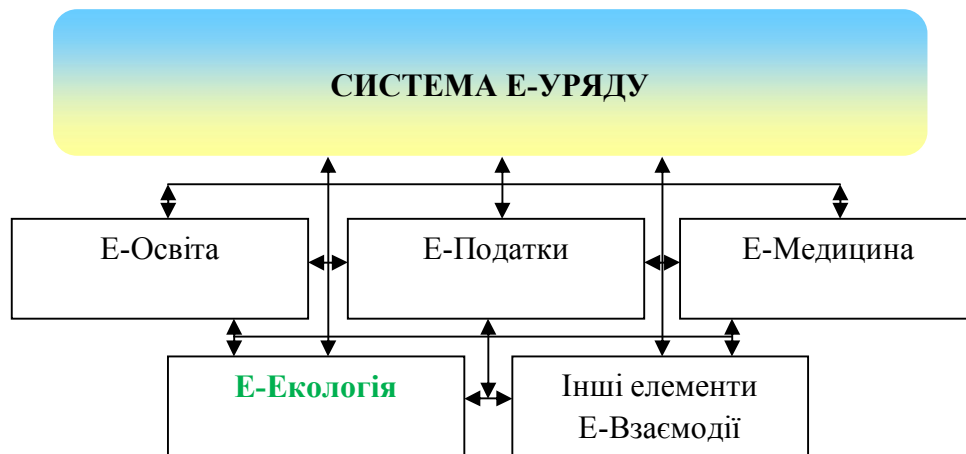

Рис. 2 е-Екологія у системі е-Уряду

Такий же підхід використано робочою групою з урядової політики в е-урядуванні під час підготовки проекту документу, який використовується урядами демократичних країн для декларування та обговорення головних напрямів та змісту державної політики у тій чи іншій сфері, узгодження їх з громадськістю та бізнесом «Зелена книга з електронного урядування» [6].

Однак вищезгаданий документ у запропонованій редакції суттєво обмежує можливості електронної взаємодії, оскільки визначає, що двосторонній обмін інформацією повинен відбуватись лише між органами державної влади, а електронна взаємодія з громадянами та представниками бізнес – середовища, у процесі формування державної політики, визначена іншим пунктом документу, як окремий напрям, і не розглядається у їх сукупності. Це свідчить про фрагментарність дослідження існуючих проблем електронної взаємодії, під час підготовки проекту «Зеленої книги», та ігнорування практичним досвідом впровадження аналогічних електронних систем неурядовими організаціями, що в результаті неодмінно призведе до негативних наслідків з наступних причин.

По – перше, відсутність якісної трьохсторонньої інформаційної взаємодії між представниками влади, громадськості та бізнесу, як правило призводить до зростання соціальної напруги і як результат – конфлікту інтересів загальнодержавного масштабу з непередбачуваними наслідками. Іншими словами навіть найефективніші рішення влади, які мають на меті отримання реальних позитивних результатів від їх впровадження та спрямовані на розвиток у будь-якій галузі, можуть не сприйматись як громадськістю так і бізнесом, адже не відбувається повноцінне донесення інформації про конкретні дії посадових осіб чи органів влади, а їх реалізація не дає якісного кінцевого результату.

По – друге, під час функціонування органу державної влади постійно виникає необхідність обміну інформацією із суб'єктами, котрі знаходяться за межами електронної системи. Як приклад, можна розглянути опрацювання звернень громадян, надання адмін. послуг, тощо.

По – третє, обмеження можливостей електронної взаємодії за суб'єктним принципом, наприклад тільки в межах органів державної влади, може призвести до постійного дублювання інформації у паперовому та електронному вигляді і як наслідок, до значного нагромадження повторюваних документів і неефективного використання праці та робочого часу посадових осіб, які змушені будуть постійно трансформувати інформацію з електронного вигляду у паперовий і навпаки. Наприклад, деякі системи «електронного» документообігу, котрі вже впроваджені в органах влади, потребують сканування документів (без розпізнавання і з

відсутністю електронного підпису) для введення їх у систему, а у випадку необхідності їх використання, зворотного друку.

Тому, пропонується створити єдину, розширену концепцію повноцінної електронної взаємодії органів державної влади, громадськості та бізнесу, як на загальнодержавному рівні, так і в сфері екології зокрема:

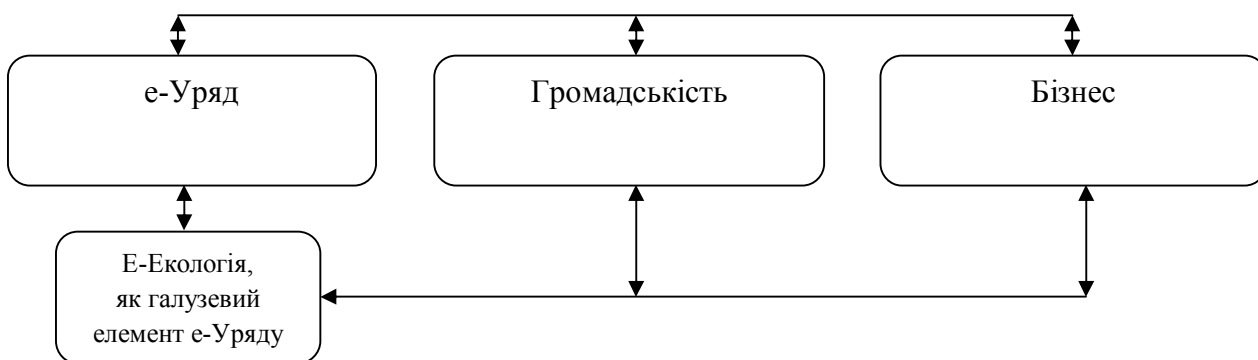

Рис.3 Концепція електронної взаємодії органів державної влади, громадськості та бізнесу

Проаналізувавши стан вітчизняних досліджень з обраного напрямку, слід звернути увагу на повну відсутність визначення такого поняття як «е-Екологія». Чинне законодавство також не передбачає використання такого терміну, хоча у «Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні» використовується близьке за змістом, але суттєво звужене, поняття – мережа загальнодержавної екологічної автоматизованої інформаційно-аналітичної системи забезпечення доступу до екологічної інформації.

Тому, у наукових дослідженнях щодо запровадження інновацій у екологічну галузь, слід визначити поняття вітчизняної інформаційно – комунікаційної інфраструктури е-Екологія, як сукупність державних і корпоративних інформаційних систем, мереж, каналів передачі даних, засобів комунікації та управління інформаційними потоками в сфері екології, природокористування та охорони навколишнього природного середовища.

Схематично це можна зобразити наступним чином (Рис.4)

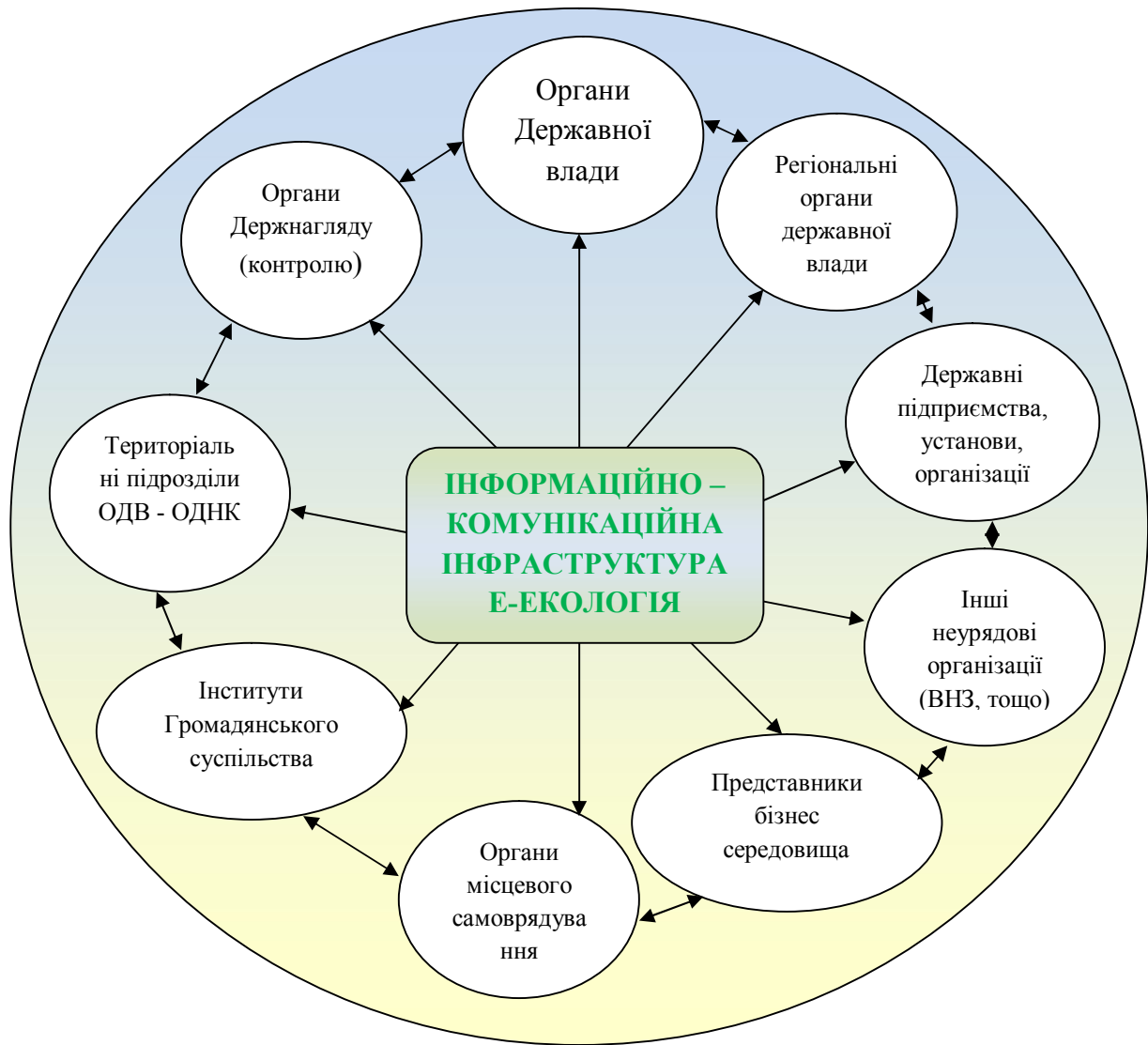

Рис. 4 Модель вітчизняної інформаційно – комунікаційної інфраструктури е-Екологія

Слід звернути увагу, що така інформаційно – комунікаційна інфраструктура не є лише механічним поєднанням інформаційно-комунікаційних технологій з діяльністю органів державної влади в сфері екології, а є новою концепцією державного управління у сфері природокористування, охорони та відтворення природних ресурсів, для реального втілення якої, обов'язково потрібне розроблення відповідних теоретико – методологічних основ її функціонування, адже зрозуміло, що в умовах сучасного розвитку ІКТ фрагментарне використання інноваційного інструментарію не може забезпечити якісний показник у відповідній галузі. Обов'язково потрібен комплексний підхід як до впровадження електронних засобів комунікації державних органів влади, бізнесу та громадськості, так і до

управління станом охорони навколишнього природного середовища, процесами надання природних ресурсів у користування, збиранням, зберіганням, обробкою та обміном екологічною інформацією, тощо.

Інформаційно – комунікаційна інфраструктура е-Екологія, повинна стати основним підґрунтям для глибоких трансформаційних перетворень у діяльності та взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, а також їх взаємодії з власними співробітниками, громадськістю та бізнесом у сфері охорони навколишнього природного середовища.

У вітчизняній практиці однією з основних проблем реалізації електронної взаємодії урядових та неурядових організацій вважається відсутність послідовності та скоординованості дій органів влади, які, ігноруючи загальні правила (стандарти), створили власні внутрішні інформаційні системи, що зовсім не узгоджуються ані технічно, ані нормативно.

Однак, навіть на сьогоднішньому етапі впровадження ІКТ, цю проблему ще не пізно вирішити без суттєвих витрат коштів з державного бюджету, а саме за допомогою програмного забезпечення розробленого із застосуванням веб – технологій.

Тобто, на відміну від застарілої клієнт – серверної технології, згаданої вище, використання інноваційного програмного забезпечення дає змогу повністю нівелювати ризики несумісності окремих програм чи їх версій в органах державної влади, а також надає низку переваг під час функціонування систем електронної взаємодії, зокрема:

- відсутність мінімальних технічних вимог щодо ЕОМ органів державної влади;
- екстериторіальність доступу до необхідної інформації у поєднанні із високим рівнем її захисту, та як наслідок, оперативність обробки даних посадовими особами;
- неможливість створення окремих галузевих, а іноді й регіональних проектів щодо запровадження систем електронної взаємодії, які в кінцевому вигляді, можуть бути не сумісними між собою;
- ліквідація невизначеності єдиних вимог до електронної взаємодії державних інформаційних ресурсів (формати, стандарти, порядок), адже у такій

веб – системі інформаційної взаємодії можна визначити декілька типових порядків (створити типові стандарти обміну інформацією).

Крім того, впровадження інформаційної системи електронної взаємодії на основі веб – технологій повністю виключає існування таких негативних явищ, як брак інтероперабельності різних інформаційних ресурсів та відсутність єдиних ідентифікаторів, які пов'язують однотипну інформацію в різних державних інформаційних ресурсах.

Висновки з даного дослідження. Узагальнюючи вищевикладене можна констатувати, що значною мірою вирішити існуючі проблеми у екологічній сфері можна шляхом використання інноваційних підходів та побудови повноцінної інформаційно – комунікаційної інфраструктури у сфері екології, природокористування та охорони навколишнього природного середовища. При чому, з урахуванням зарубіжного досвіду, цікавим є той факт, що саме громадськість може і повинна ініціювати встановлення таких інформаційних взаємозв'язків, а державні управлінці всіх рівнів повинні розуміти, що відсутність якісної та ефективної інформаційної взаємодії органів державної влади з бізнесом або громадськістю, неодмінно призведе до зростання соціальної напруги і як результат – конфлікту інтересів загальнодержавного масштабу з непередбачуваними наслідками.

Інститутам громадянського суспільства, в свою чергу, необхідно позиціонувати себе як дієвих партнерів держави, які готові брати на себе частину функцій з організації та проведення спільних освітніх, наукових, практичних та інших заходів з метою підвищення рівня якості професійно-орієнтованого інтелектуального капіталу, який залучається до формування та реалізації державної екологічної політики.

За таких умов, коли ініціативи громадськості підтримуються державою, а громадськість, в свою чергу, підтримує діяльність держави тому, що поінформована належним чином і розуміє необхідність тих чи інших рішень та приймає участь у їх реалізації, побудова сучасної демократичної країни буде відбуватись абсолютно прогнозовано, ефективно та у цивілізований спосіб в рамках, визначених світовою демократичною спільнотою.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

1. Хабермас Ю. Моральноесознание и коммуникационноедействие [Електронний ресурс] / Ю. Хабермас; пер. з нім. Д. В. Скляднева. — СПб. : Наука, 2000. — С. 380. — Режим доступу: <http://www.ic.ac.kharkov.ua/RIO/v39/12.pdf>
2. Карпенко О. В. Визначення та етапи розвитку електронних послуг державного управління в Україні [Текст] / О. В. Карпенко // Новітні інформаційно-комунікаційні технології в модернізації публічного управління: зарубіжний і вітчизняний досвід : матеріали наук.-практ. семінару, 19 квітня 2013 р., м. Дніпропетровськ / ред. кол. : В. М. Дрешпак (голов.ред.). – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2013. – С. 41.
3. Почепцов Г. Г. Інформаційна політика : [навч. посібник]. – 2-ге вид., стер. / Г. Г. Почепцов, С. А. Чукут. – К. : Знання, 2008. – 491 с. – (Вища освіта ХХІ століття).
4. Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 року №386-р [Електронний ресурс] // Сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80>
5. Чукут С.А. Зарубіжний досвід упровадження електронного урядування : збірник матеріалів науково-практичної конференції. [Текст] / Чукут С.А. Загвойська О.В. // НАДУ. – Київ. - 2008. – С. 51
6. Проект до обговорення: Зелена книга з електронного урядування в Україні // Сайт робочої групи з урядової політики в е-урядуванні. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://etransformation.org.ua/2014/11/17/318/>

Sources of information

1. 1. J. Habermas Moralnoesoznanye and kommunykatsyonnoedeystvye [electronic resource] / Habermas ; Per. with him. DV Sklyadneva . - St. Petersburg . : Science, 2000. - S. 380 - Access : <http://www.ic.ac.kharkov.ua/RIO/v39/12.pdf>
2. Karpenko A. Definition and stages of development of electronic services of public administration in Ukraine [Text] / A. Karpenko // New information and communication technologies in public administration modernization : foreign and domestic experience in materials scientific- practic . Workshop , April 19, 2013 , Dnipropetrovsk / ed. col. : VM Dreshpak (holov.red .). - DA : NAPA, 2013. - P. 41.
3. Pocheptsov H. Information Policy : [teach. user]. - 2nd ed., Erased . / GG Pocheptsov , SA Chukut . - K : Knowledge , 2008. - 491 p. - (Higher Education XXI century).
4. Strategy for Information Society Development in Ukraine approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine on May 15, 2013 №386- p [electronic resource] // Site of Parliament of Ukraine. - Access : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80>
5. Chukut SA Foreign experience of implementation of e-government : Proceedings of the Scientific Conference . [Text] / Chukut SA Zahvoyska OV // NAPA. - Kyiv . - 2008. - P. 51

6. Draft for discussion: Green Paper on e-government in Ukraine // Site Working Group of government policy in e-government. [Electronic resource] - Access : <http://etransformation.org.ua/2014/11/17/318/>

Рецензент: кандидат наук з державного управління Карпенко О.В.